

Sklárne v Zlatníkoch

Vladimír Lemeš

Stará huta

Podhorská obec Zlatníky zohrala svoju úlohu i v rannom období rozvoja priemyslu v Uhorsku. V minulosti v jej chotári existovali až dva priemyselné podniky. Boli nimi sklárske huty. Jedna z nich pracovala hlboko v horách asi 7 km západne od Zlatník v osade, ktorá sa dodnes nazýva Stará Huta, a druhá sa nachádzala v neďalekej osade Kulháň.¹

Prvú sklársku hutu v Zlatníkoch dal postaviť majiteľ továrnickeho panstva gróf Anton Abensperg–Traun už v rokoch 1807–1809. Huta bola zriadená za tzv. Holým vrškom v horskom údolí Stoky v pramennej oblasti potoka Chocina. Mala názov „*Gräfen Traunischen Glass Fabrik zu Zlatník*“ (Sklárska huta grófov Traunovcov v Zlatníkoch). V hlásení pre arciknieža Jozefa Habsbursko-Lotrinského z roku 1820 je napísané: „V Nitrianskej župe je huta v Zlatníkoch, ktorá vyrába duté a tabuľové sklo pre ľud.“²

Horáreň v Starej Huti (bývalá stupa zlatnickej sklárne)

Prvým známym nájomcom sklárne bol Juraj Vilímek, ktorý ju obhospodaroval za 8.000 zlatých ročne. Riaditeľom a správcom hute bol Kajetán Hirner.³ Treba poznamenať, že nájomca Juraj Vilímek mal od roku 1809 v prenájme i skláreň *Gápel* pri Zliechove a predtým istý čas árendoval *Květnú* – hutu na moravsko-slovenských hraniciach.⁴ Tento moravský Nemeč

povolal do práce v hute odborníkov z moravských a českých sklární, ktorých mená svedčia, že ich predkovia prišli z Nemecka. Ako sklárski majstri sa menovite uvádzajú František Sturm, Ignác Pauer, Jozef Kiszlinger, Ján Gottstein st., Florián Bayerhoffer, Filip Paulus, Jakub Meyer, Ignác Langhammer, Alojz Müller, Anton Göpfert, František Schaly, Juraj Bock, Jozef Millpauer, Ján Burger, Karol Weinberger, František Neumeier, Jozef Schlenz, Leopold Sterzl, Karol Hübner, František Ružička, František Rubínek, Ján Reus zo Zliechova a ďalší. Väčšina z nich predtým pracovala v sklárni Sv. Sidónia pri Brumove (vo Vlárskom priesmyku), založenej ešte v roku 1788 grófom Illésházym.⁵

Popri odborníkoch našlo v hute zamestnanie aj niekoľko desiatok ľudí zo Zlatník a z ďalších dvoch-troch okolitých obcí. Títo však nevykonávali odborné, ale iba pomocné práce. Boli zamestnaní ako drevorubači, furmani, popoliari, v hute aj ako stupári, prípadne panvári, ženy zasa ako odpukávačky skla a baličky. Pre zaujímavosť spomeňme aspoň niektorých z nich. Konkrétne sa uvádzajú Štefan Repka a Šimon Novotný ako stupári; Adam Surový, Juraj Merka, Martin Blina a Jozef Zelinka ako taviči a Jozef Fojta, Michal Nosák, Ján Mondok, Adam Skrovánek, Ondrej Vlnka, Martin Sprostý, Jozef Košík a Michal Kopecký ako furmani, kuriči alebo drevorubači.⁶

Juraj Vilímek mal skláreň prenajatú do 16. júna 1817. Hodnota dovezeného materiálu do huty v tomto roku dosahovala 2 242 zlatých. V roku 1817 sa robili na hute opravy a pristavovali sa nové prístavky. Na objekty a budovy sa dávali nové strechy a robili sa nové podmurovania. Novým prístavkom sa rozšírila hlavná výrobná budova o 4 viedenské siah. V nasledujúcom roku sa v zlatnickej hute znovu robili opravy na starých budovách. Pri nich pomáhali remeselníci a robotníci zo Zlatník, Pochabian a Hostí. Z továrnickej pokladnice boli vyplatené mnohé účty za murárske práce i za práce spo-

jené s vozením kameňa do huty. Situáciu všetkých objektov v zlatníckej sklárni podrobne opisuje inventár z roku 1822. V tomto roku tu už existovalo spolu 15 samostatných objektov, v ktorých sú zahrnuté i obydlia niekoľkých rodín sklárskych robotníkov. Pri hute teda vznikla malá sklárska osada.

Nad sútokom *Hutného stoku* a *Chociny* stála stupa na drvenie kremeňa (Stampfmühle) a priamo na Hutnom potoku existovala brusiareň s kolesom na vodný pohon. Osobitne bol postavený sklad na sklo a salajkáreň (hamuzsírürdö) na výrobu salajky (potaše), ktorá bola 9 siah dlhá a 3 siah široká.

V blízkosti huty bolo od roku 1817 postavených 5 drevených domov, v nich žilo 10 rodín sklárskych majstrov. Dva z domov boli 12 siah dlhé a 3 siah široké. Huta mala v tom čase iba jednu taviacu pec so šiestimi pernicami. Neúplný inventár sklárskej huty vymenováva i niektoré pracovné nástroje, z nich niektoré mali skomolené nemecko-slovenské názvy, ako napr.: *fermaizen, folaizen, firhaizen, hamerzen, prucais, heftajze, cvokajze* a i.⁷

Do roku 1817 pracovalo v hute dohromady 37 sklárskych rodín. Hlavný tabuliar a hlavný výrobca kriedového skla bývali v osobitnom nájomnom dome, a to v dvoch trojpriestorových bytoch, pri ktorých sa nachádzala i stajňa. V inventári huty sa okrem iného ešte spomína aj voz na odvážanie skla a šesť koní. Súčasťou tejto malej sklárskej osady bola tiež krčma a malá kaplnka.⁸

Produkty sklárne sa vyvážali najmä do Budapešti a Viedne. Huta mala svojho stáleho nákupcu Abraháma Nágella – obchodníka so sklom, ktorému sklo dodávala na zmluvu. So sklom obchodoval vo Veľkých Topoľčanoch po celý rok, do Budapešti chodieval sprvu trikrát do roka na veľké jarmoky – na Jozefský, Medardský a na Svätójánsky. V rokoch 1818–1819 získala tovarnícka pokladnica za sklársky tovar predaný na šiestich jarmokoch spolu 39 000 zlatých. Ďalším stálym odberateľom sklárskych výrobkov z tejto huty bol bratislavský veľkoobchodník Jozef Wachtler.

Výrečný vývesný štít, ktorý sa nachádzal nad vstupom do skladu a predajne produktov sklárne vo Veľkých Topoľčanoch, namaloval Jozef Kapronczay za 11 zlatých. Zachoval sa totiž ním vystavený účet z roku 1818 s nasledovným textom:

„Conto

pre osvíceného pana grofa Antonius Traun, z rozkazu som robel malu robotu mallarsku. To jest 1 tablu nad sklep, na ktorej je namalovane sklo, prazne butele a pohare a fršloh, s tabli abi znamo bolo každemu, že je v Welkich Topoltsanoch panski sklad na sklo. K tomu aj pismo nemecki aj slovenski napisane je a od tej roboti je jedennast zlati. Josephus Kapronczay, mallar slobodného kumstu Welko Topoltsansky.”

V roku 1823 bol zriadený veľkosklad aj v Pešti. Zakladateľ a majiteľ sklárne gróf Anton Traun zomrel v Tovarníkoch dňa 28. júla 1820. Deťmi všetkých jeho nehnuteľností sa stali synovia František-Xavér a František-Serafín Traunovci. Hospodársku správu a dozor nad prevádzkou sklárskej huty prevzal starší syn František-Xavér a jeho matka, grófka Ľudmila Wrbnová.⁹ Dňa 10. októbra 1835 sa obidvaja bratia rozhodli tovarnícke panstvo predať. Majiteľkou panstva i sklárne sa stala grófka Alžbeta Erdödyová, rod. Mayerová, druhá žena a vdova po kancelárovi Jozefovi Erdödy z Hlohovca. Tá uzavrela novú prenájomnú zmluvu na hute s istým Jozefom Steinerom, veľkopodnikateľom z Viedne.¹⁰

Čo sa týka produkcie sklárne, tak od 24. októbra 1817 do 30. októbra 1819, t. j. za dva roky, sa v zlatníckej sklárni vyrobilo 7 218 kôp veľkých tabúl, 321 kôp malých tabúl, 10 836 kôp kriedového skla a 1 458 kôp zeleného skla v celkovej hodnote 72 000 zlatých, z čoho sa predalo tovaru za 52.000 zlatých.

V roku 1823 sa priamo v hute predalo 1 100 kôp kriedového skla (po 3 zl. za kopy), 1 000 kôp tabuľového skla (po 4 zl. za kopy), 350 kôp zeleného skla (po 2 zl. a 30 gr. za kopy) a 60 kôp jemného a brúseného skla (po 4 zl. za kopy), všetko v celkovej sume asi 84 000 zlatých.

V Budapešti sa v tomto roku predalo 5 070 kôp kriedového skla, 3 700 kôp tabuľového skla, 730 kôp zeleného skla a 29 kôp brúseného skla v celkovej hodnote 31 000 zlatých. V ďalšom roku sa produkcia sklárne takmer zdvojnásobila. Po zavedení skladu a predaja skla v Budapešti sa výroba v zlatníckej hute orientovala predovšetkým na tento výnosnejší trh. Na peštianskych trhoch sa takto predalo 6 až 8-krát viac tovaru ako v miestnych odbytýchoch.

Budovy sklárne za Holým vrškom (v Starohutskom stoku) na mape z roku 1857

V roku 1822 spotrebovali na kúrenie v hute 494 kubických siah dreva, no v roku 1824 to bolo až 3 574 siah. Drevo sa rúbalo a vozilo z vrchu zvaného Brdo, neskôr najmä z Ostrého vrchu. Aj množstvo spotrebovaných surovín pri výrobe skla bolo značné. Tak napríklad v roku 1824 sa minulo 680 viedenských centov potaše (salajky) – to predstavovalo asi 50–80 centov mesačne; ďalej 1780 centov piesku, 260 centov vápna, 119 centov sódy, 240 centov arzenu, 79

centov Glauberovej soli (mirabilitu), 36 centov mínia, 8 funtov modrej farby, 33 funtov kobaltu, 49 centov sklenených črepov, 1 250 bratislavských meríc popola a 217 centov sklárskej hliny na pernice. Jemnú, tzv. *bielu hlinu* vozili do huty až z Olomouca. Dovoz jedného centa hliny stál 4 zlaté a 50 grajciarov, pričom furmanka trvala až 9 dní. Arzén nakupovali vo Viedni. Základná surovina kremeň sa sem dovážal (až niekoľko fúr denne) zo zlatníckych, kulhánskych, nemeckovských a prašických Štolín.¹¹

Horáreň v Starej Huti na mape z roku 1906

Počet zamestnancov huty nebol stabilný, najmä v rokoch 1817–1819; menil sa s príchodom a odchodom odborných sklárskych pracovníkov. Tak napr. v roku 1818 mala huta 2 až 4 tabuliarov – výrobcov obločného skla, 4 až 9 výrobcov kriedového skla, 1 výrobcu zeleného skla – „zelenkára“, 4 tabuliarov, z toho 2 majstrov a 2 učňov, 1 taviča, 1 brusiča, 1 stupára, 2 odpukávačky skla a viazačky (baličky) tovaru a 1 lámača kameňa. Ďalší personál tvorili panvári, kuriči, pomocní stupári, drevorubači, furmani a príležitostní remeselníci a robotníci. V 20. rokoch 19. storočia tu pracovalo priemerne 50 až 60 osôb. Najvyšie mzdy z odborných sklárskych pracovníkov mali majstri tabuliari a výrobcovia kriedového skla. Títo dostávali 33 grajciarov dennej mzdy, ich dvojtýždenná výplata dosahovala okolo 38 zlatých. Dvojtýždenná mzda učňov bola 17 až 18 zlatých. Výrobcovia kriedového skla zarobili denne 27–33 grajciarov,

výrobcovia zeleného a dutého skla okolo 30 grajciarov denne, tavič dostával dvojtýždenne po 18–20 zlatých, kuriči po 20 zl., učni-kuriči po 10–12 zl. dvojtýždennej mzdy, viazačky a baličky tovaru po 5 zl. za dva týždne. Stupár zarobil za polrok 171 zlatých, jeho denná mzda bola pohyblivá (8–10–15 grajciarov). Brusič dostával za dva mesiace práce 130 až 140 zlatých. Furmani, ktorí vozili do huty drevo, dostávali týždenne po 4 zlaté. Najvyšší zárobok zo všetkých mal hlavný tabuliar. Ten bol zároveň i *hutmajstrom*. Jeho mzda dosahovala v priemere 40 zlatých dvojtýždenne. Panský úradník – správca poberal každý polrok 420 zlatých.

V časoch najväčšej prosperity sklárne stálo v osade až 17 budov, z toho 11 bolo obytných. Vystavali ich z kameňa a dreva, strechy mali pokryté dreveným šindľom iba príbytky mali slamené strechy. V úzkej a pomerne hlbokej doline Hutného potoka boli tieto stavby roztrúsené pozdĺž potoka po oboch stranách. Proti prúdu potoka po jeho pravej strane stálo na lúke 13 objektov a na opačnej strane pod lesom stáli 4 budovy, z nich jedna bola brusiareň. Stupa (mlyn na kameň) bola postavená celá z kameňa a stála pri sútoku Hutného potoka s Chocinou vo vzdialenosti asi 350 m od samotnej sklárne. Kaplnku postavili nad osadou za poslednými domami, na miernom svahu nad potokom. Cirkevný *schematizmus* z roku 1826 uvádza, že sklárska osada nad Zlatníkmi (označená ako *Ustrina Vitri*) bola filiálkou fary v Malých Hosťiach a v tomto roku tam napočítali až 138 duší, pričom všetci boli katolíckeho vierovyznania. Od farského kostola sv. Martina v Malých Hosťiach bola osada vzdialená asi 2 a 1/2 hodiny chôdze.¹²

V roku 1837 mal stále skláreň v prenájme Jozef Steiner, ktorý sa v tomto roku sťažoval, že huta má nedostatok dreva a že bude musieť v nej prácu zastaviť. Obydli 36 sklárskych rodín už boli v dezolátnom stave, niektoré z nich takmer na spadnutie. Hutu i domy podľa tvrdenia árendátora zruinovali časté sneženia a dlhotrvajúce zimy, najmä posledná z nich v roku 1836. Množ-

stvo snehu vraj úplne odrezalo osadu od sveta pričom nebolo možné ju zásobovať potrebnými surovinami. Voda z topiaceho sa snehu značne poškodila hlavnú výrobnú budovu, brusiareň a niekoľko príbytkov. V roku 1839 žilo v sklárskej osade 75 osôb katolíckeho vierovyznania a 3 židia (nájomcovia krčmy).¹³

Nová vlastníčka tovarníckeho panstva grófka a vdova Alžbeta Erdödyová, rod. Mayerová z Hlohovca v roku 1839 ešte raz prenajala skláreň ďalšiemu nájomcovi, ktorý však po roku z huty ušiel a výroba v sklárni sa už neobnovila. Sklárske objekty i príbytky začali pustiť, ľudia sa odsťahovali za prácou na iné miesta, skláreň i osada zanikli. V roku 1848 síce stálo v osade ešte 7 domov (mali popisné č. 71–77), z nich však boli obývané už len 3, a to rodinami drevorubačov a lesných robotníkov. Vtedy tam žili rodiny „jágrov“ Gottsteinovcov, Ondruškovcov a Geschwandtnerovcov. Dnes už po pôvodných objektoch na mieste huty niet ani pamiatky. Zachovali sa tam len chotárne názvy Pece, Stará huta, Na stupách a Hutný, resp. Hutiansky stok alebo inak aj Starohutský stok.¹⁴

Skláreň v osade Kulháň

Potenciál prírodného bohatstva okolitých hôr privádzal do Zlatník ďalších sklárskych podnikateľov. Dostatok dreva a najmä hojný výskyt základnej suroviny – kremeňa, vytváral predpoklady pre založenie ďalšej sklárne.

Majiteľka panstva grófka Alžbeta Mels-Coloredová, rod. Mayerová dňa 27. apríla 1865 uzavrela v tovarníckom kaštieli prenájomnú zmluvu na lesné pozemky so známou viedenskou sklárskou firmou *Jozef Zahn a spol.*, ktorej zámerom bolo vybudovať novú sklársku hutu v osade Kulháň. Zmluva bola uzavretá na 30 rokov, presnejšie s platnosťou do 1. mája 1896.¹⁵ Zmluva bola takisto uzavretá aj na dodávku dreva z lesov panstva, pričom sa predpokladalo, že novopostavená sklárska huta (*Üveggyár Zahn József és társa*) bude ročne potrebovať 2 000 až 2 500 kubických siah bukového a dubového dre-

va hrúbky od 4 palcov vyššie v cene na pni 2 staré rakúske zlaté. Cena za dodanie lúpaného dreva bola o 15 % vyššia. V jednom z bodov nájomnej zmluvy sa prenajímatelia huty zaväzovali, že grófke Mels-Colloredo z Görzu (z Gorice v Slovinsku, pozn. aut.) odovzdajú prvý výrobok – vzorovú súpravu pozostávajúcu z jedného súboru pre 24 osôb.¹⁶

Zahnovci vlastnili v tom čase i skláraň v Zlatne v okrese Lučenec a tiež sklársku hutu v osade Dolina v horách medzi Bojnou a Novou Lehotou.¹⁷

Po zmene majiteľov panstva v roku 1868 musela byť s vlastníkom sklárne uzavretá ďalšia nájomná zmluva. Bratia Karol, August a Alexander Stummerovci uzavreli 22. septembra 1873 vo Viedni s firmou *Jozef Zahn et comp.* novú nájomnú zmluvu, v ktorej uviedli výšku nájomného 24 000 zlatých ročne.¹⁸ Do tejto sumy však bola zahrnutá už aj cena dreva, ktoré sa malo každoročne do huty dodať z hôr veľkostatku. Bratia Stummerovci získaným obnosom splácali úver poskytnutý pri kúpe tovarníckeho panstva Viedenskou kreditnou bankou. Ročný úrok predstavoval 6 % zo sumy 400 000 zlatých, čo sa rovnalo dohodnutej výške nájomného za skláraň, resp. z prenajatých pozemkov, na ktorých budova sklárne a ostatné dielne stáli.¹⁹

Hlavná výrobná budova stála na ploche 458 štvorcových siah. Bola dlhá 46 siah a široká takmer 10 siah.

Priamo do jej haly bol privedený vodný kanál odrazený od novopostaveného rybníka na potoku Chocinka. Salajkáreň (výrobňa potaše, resp. výlužňa popola) sa rozprestierala na ploche 60 štvorcových siah a bola vzdialená asi 250 m od budovy sklárne. Stála na Okšovej lúke nad osadou, za mostom cez Chocinku. Stupa na drvenie kameňa ako aj brusiareň boli umiestnené pri hlavnom potoku Chocina. Stupa stála na ploche 55 štvorc. siah. Zamestnancom huty slúžili tri poschodové ubytovne, z nich dve stáli vedľa seba. V prízemí jednej z ubytovní boli kancelárie, obchod i krčma. Pekáreň sa nachádzala v Stummerovom majeri.²⁰

Kulhánska huta mala dve pece a jednu samostatnú miestnosť na výrobu pernic. Vyrábala najrozmanitejšie druhy skla: fľašky od poldecoviek až po dvojlitrovky, pivové fľaše, poháre z číreho i farebného skla, hračky pre deti a ozdoby (vajička – kraslice a pod.). Výroba v tejto hute sa však orientovala i na sklo honosné – brúsené a ryté, z ktorého sa vyrábali celé súbory skla, lustre, ozdobné lampy a pod. Vyrábalo sa tu tiež ordinárne sklo, laboratórne krehké sklo, rubínové sklo, poháre – hranačičky, rozličné druhy lúčok, zložitejšie lustre, ťaháky, mucháre, zaváracie poháre, demižóny a ostatné úžitkové sklo. Rovnako dôležitou bola výroba tabuľového čiže okenného (rovnaného) skla. Sprvu výrobky zo skla vozili na trhy do Budapešti a do Viedne na vozoch, neskôr vlakom zo stanice Trnovec nad Váhom a od roku 1881 expedovali i zo železničnej stanice v Topoľčanoch.

Tak ako v osade Stará Huť aj na Kulháni pracovali predovšetkým moravskí a českí sklári. Zahnovci totiž vlastnili niekoľko sklární aj v Čechách a na Morave. Prácu tu našli i miestni ľudia zo Zlatníka, a to najmä ako drevorubači a povozníci (foršpanti, furmani), ďalší drvili v stupách „žabicu“ (kremeň) a v „salajni“ (v salajkárni) vyrábali z bukového popola potaš. Hlavné suroviny potrebné na výrobu skla (piesok, vápno, popol) a materiál na kúrenie čerpali z miestnych zdrojov, sódu (natrit) nakupovali v Pešti, Glauberovu soľ a draslo zasa v českých továrňach. V roku 1877 sem začal dodávať štráfovanú potaš výrobca Jozef Schlessinger z Trenčianskej Turnej, nájomca tamojšieho majera. Vyrábala ju zo surovej čiernej potaše dvojnásobným vylúhovaním a prepaľovaním. V hute ju používali pri výrobe jemných sklárskych výrobkov. Dodávateľ Jozef Schlessinger získal za tento kvalitný výrobok zlatú medailu na priemyselnej výstave vo Viedni v roku 1885.²¹

Palivové drevo – *metrovia* bolo z vyšších polôh splavované potokom. Na potoku Chocina pri Okšovej lúke boli umiestnené hrable na záchyt polien, pričom tu sa aj drevo zhromažďovalo a skladovalo. Kameň sa do huty dovážal

z blízkych Štolín. Získaval sa výhradne povrchovým zberom z niekdajších rudných dobývok a nebolo ho preto potrebné s vysokými nákladmi dobývať a lámať v kameňolone a ani z ďaleka ho dopravovať.

Pre deti zamestnancov sklárne bola na Kulháni v roku 1866 zriadená škola, ktorú navštevovali aj deti drevorubačov a pracovníkov lesnej správy a tiež deti lesných hájnikov z osady Stará Huta. Vyučovali v nej títo pedagógovia: Ján Buček, po ňom 24-ročný učiteľ Jozef Weber (rodák z moravského Schönwaldu), potom 38-ročný Václav Dvorčák (rodák z Husího Lesa v Čechách), taktiež i Jozef Kauzál, Jozef Prokop a učiteľ náboženstva Teodor Jedinák, farár z Malých Hostí. Školu zrušili až po zániku sklárskej huty v roku 1892. Navštevovalo ju 15 až 20 detí.

Osada Kulháň, vpravo ubytovňa lesných robotníkov (bývalá škola), vzadu budova zaniknutej sklárne -

Budovy patriace sklárni mali popisné čísla 86–92. Vďaka zachovanému súpisu obyvateľstva z roku 1869 poznáme aj mená zamestnancov sklárne. Správcom a riaditeľom kulhánskej huty bol iba 22-ročný syn zakladateľa Jozef Zahn, rodák z Viedne. V sklárskej hute pracoval

ako brusič 42-ročný Jozef Okrupa (rodák z hornorakúskeho Kratzenu), takisto jeho manželka Františka (pochádzajúca z rakúskej Kremže) a synovia Ignác a Jozef, ktorí sem prišli pracovať zo sklárni Heberg a Gmünd. Ako brusičský pomocník tu pracoval 17-ročný učeň Jozef Sáffer, rodák z Drahovic v Honte. Majstrom v brusiarni bol 46-ročný vdovec Ján Krejč (Kreics), ktorý mal 4 synov a pochádzal z českého Chlumca. Pred príchodom do Zlatník pracoval v sklárňach v Slovinsku a tiež vo Schwarzenbergu v Hornom Rakúsku. Spolu s ním tu pôsobil aj 37-ročný brusičský majster František Hölzel, rodák z Němčíc v Čechách. Pomocníkmi v brusiarni boli 27-ročný Ján Strobel (pôvodom z Braslavíc), 24-ročný Karol Struska (rodák z Brumova-Bylnic), 27-ročný František Rehák a bratia Ján a Jozef Haluzovci z Moravského Lieskového.

Ako stupár sa spomína František Schwarzmüller, rodák z dolnorakúskeho Sophienwaldu a tiež jeho syn Ján. Ďalším stupárom bol moravský rodák Anton Slavík a po ňom Albert Macho, rodák z rakúskeho Reiheffenu.

V hute pracovali títo sklárski majstri: 59-ročný Matej Hartinger z Chlumca, 41-ročný František Kreicz z Louneku, 51-ročný Ján Eisner st., taktiež 30-ročný Anton Kopp (rodák z rakúskeho Kremesu), ktorý predtým pôsobil v Nežericiach na Morave, ďalej 33-ročný Rakúšan Kristián Turloch, 42-ročný Florián Hauszmann z Ulfersdorfu, 50-ročný Hermann Ružička z Erdweisu, 29-ročný Peter Silvester (rodák z bavorského Zweizellu), 23-ročný Rakúšan Alexander Meizlinger, 33-ročný Jozef Kleszkovicz (pôvodom z Poľska), 34-ročný vyučený peciar Anton Adámek (rodák z Brumova), 42-ročný Ján Kolínek, taktiež z Brumova; potom aj Artúr Kopp z Větrnej Hory, Jozef Kopp z Kremesu a Alojz Kluger z Moravských Strání. Stolárskym majstrom v sklárni bol 31-ročný Karol Králik, rodák z Lipníka na Moravě. Kočišom bol 63-ročný Vavrinec Holeš, ktorý pochádzal z Dubodiel. Druhým kočišom – expedítom bol 35-ročný František Ďurica, rodák z Moravských

Strání. Konské stajne mal na starosti 44-ročný vdovec Ján Sanko z Horných Ozoroviec.

Ako hlavný účtovník a zástupca riaditeľa sa spomína 49-ročný Jozef Bukszbaum (Bucksbaum?), rodák z hornorakúskeho Nagelbergu. Prišiel sem pracovať z Gmündu. Žil tu s manželkou a piatimi dcérami. Jeho syn Juraj v tom čase pracoval ako pomocník v novolehockej sklárskej hute v Doline pri Bojne.

Ubytovňa zamestnancov sklárne a niekdajšia krčma po požiaroch v roku 1945

Ako úradníci tu ešte pôsobili Gustáv Kluger z Moravských Strání a Mari Fridelová, rodáčka z Jurajovho Údolí v Čechách. Farbiarom skla bol 35-ročný Moravák František Kozáček, ktorý predtým pôsobil v Nemšovej a v Lednických Rovniach. Murárske práce v hute mal na starosti Rakúšan Michal Abrahám a 70-ročný vdovec a majster-murár Jakub Kizlinger, rodák z Brumova-Bylnic. Ten predtým pracoval i v sklárni Sv. Sidónia pri Brumove.

Pomocníkmi v kulhánskej hute boli 15-ročný Eduard Kopp z Kremsu, 44-ročný vdovec Karol Repsz – rodák z hornorakúskeho Heiligenbrünu, 39-ročný Vincent Lümensberger z Rišňoviec, 17-ročný Peter Mihalčík zo Zvolena, 17-ročný

Ján Druckmüller z Brezovej, 14-ročný František Kluger z Moravských Strání, 15-ročná Mária Janušková zo Zlatníka, 61-ročná vdova Ernestína Srhová z Jaroměřic na Morave, 31-ročný Ján Figur z Pruského, 17-ročná Anna Zámečnicková z Moravského Lieskového, taktiež Anna Matičeková z Moravských Strání, 33-ročný Alojz-Albert Abrahám z Častej, 48-ročný Ferdinand Haasz z rakúskeho Kratzenu (vyučil sa v sklárňach v Gutenbrunne a Lukavici), jeho synovia Ján, Vavrinec, František a Jozef, takisto Martin Macho (rodák zo štajerského Grabenu), 63-ročná vdova Mária Strobelová, rod. Reháková, 23-ročný Václav Hartinger (rodák z Chlumca), jeho mladší brat Richard Hartinger (rodák z Moravských Strání), 16-ročná Marie Růžicková, 23-ročný Ernest Hauszmann, 26-ročná Kristína Dvorčáková a ďalší.

V roku 1869 huta zamestnávala dohromady 95 ľudí, z toho 62 mužov a 33 žien. Z nich 15 malo menej ako 18 rokov. Zo Zlatníka tu bolo zamestnaných celkom 12 osôb. Spolu s rodinami zamestnancov sklárne žilo v osade 169 ľudí (91 mužov a 78 žien). Z tohoto počtu bolo 21 osôb zamestnaných v lesnom hospodárstve na Stummerovom veľkostatku.²²

Pri sklárni existoval aj hostinec a krčma, ktoré si prenajal krčmár Móric Weisz, ktorý prišiel bývať na Kulháň s celou rodinou z Baštína pri Bošanoch. Neskôr ho vystriedal syn Marek Weisz (nar. 1855). Krčmu zásoboval pálenkou a pivom hostinský Zachariáš Beck zo Zlatníka, vínom zasa Móric Beck a Helena Fuchsová – obchodníci z Dolných Držkoviec. Potraviny do osady pravidelne dodával Izrael Neumann z Nemečiek. Pekáreň si prenajalo vedenie sklárne od vlastníkov majera – Stummerovcov.²³

Hoci kulhánska sklára veľmi dobre prosperovala, svoju existenciu si dlho neudržala. Nájomcovia ešte pred uplynutím nájomnej zmluvy mali mzdové spory so zamestnancami, a s majiteľmi zasa nezhody pre udržiavanie sklárskych objektov a budov, ale najmä pre pustošenie okolitých lesov pri ťažbe dreva. Pre tieto spory sa nájomná zmluva predčasne zrušila, a to v ro-

ku 1890, keď sa práca v sklárni zastavila a výrobu v nej už neobnovili. Faktom bolo, že už aj barónovi Augustovi Stummerovi začala sklárň prekážať pre svoju hlučnosť a najmä pre čulý pracovný ruch v osade a možno aj pre dopady na životné prostredie.

Podľa ústnej tradície vraj sklárň prestala vyrábať celkom z iných dôvodov. Keď niektoré z detí zamestnancov sklárne náhodou našli pri hre v lese poklad zahrabaný v jednej zo starých dobývok v Horných štolinách nad ubytovňou, vtedy si údajne zamestnanci poklad medzi sebou v tichosti rozdelili a z osady doslova zo dňa na deň ušli. Poklad mal pochádzať z čias kurucských vojen. V Nemečkách sa dodnes traduje, že sa v Štolinách odohrala bitka kurucov s labancami.²⁴

Na mieste starej opustenej sklárskej huty dal barón August Stummer v roku 1901 postaviť stajňu pre kone a veľký senník, slúžiaci na zimné uskladnenie sena pre lesnú zver.²⁵

Použitie pramene a literatúra

- 1 Bakošová J., Pišútová, I.: Katalóg slovenských sklární (I. časť), In.: Zborník SNM, ročník LXXI, 1977, č. 17, str. 242 a Katalóg slovenských sklární (II. časť), In.: Zborník SNM, ročník LXXII, 1978, č. 18, str. 162.
- 2 Telkes, S.: Üvegiparunk, Budapest 1895, zv. III; tiež Krnáč, P.: Príspevok k dejinám sklárstva, Zvolen 1963, str. 68 a Fényes, E.: Magyarországnak geographiai statistika, Pešť 1837, reprint Bpt 1851, str. 309.
- 3 MV SR, ŠA v Nitre, fond Dominium Tavarnok - spisy zlatníckej sklárne, sign. 4 B a 6 A (rôzne spisy), taktiež inventár fondu zostavený v roku 1962 archivárom Otomárom Gergelym.
- 4 Murgašová, I.: Z histórie sklární v Inoveckom pohorí, In.: Zborník SNM, ročník LIX, 1965, č. 5, str. 77-87.
- 5 MV SR, ŠA v Nitre, fond Dominium Tavarnok, sign. 4 B, výkaz zamestnancov Traunovskej huty - nedatovaný; taktiež Murgašová, I.: Príspevok k dejinám sklárstva a spoločnosti života sklárov na Slovensku - sklárň Gápel, In.: Zborník SNM, ročník LVIII, 1964, č. 4, str. 43-51.
- 6 Tamže, fond DT, sign. 4 B, výkaz pomocného personálu a výpisy urbárskych povinností poddaných zo Zlatník; tiež dikálny súpis obce Zlatníky v Bodoockom okrese z r. 1828.
- 7 MV SR, ŠA v Nitre, Inventarium der Glass-Hütten Zlatník za Holím Vrškóm; taktiež Manualistis ad Ustrinam Vitri zo dňa 18.II.1818.
- 8 MV SR, ŠA v Nitre, fond DT, sign. 4 B - Inventarium bei der Hoch Gräflich Traunischer Glass Fabrik zu Zlatník, 1822; taktiež mapa II. vojenského topografického mapovania z r. 1838, list sec. 39 a col. XXVIII.
- 9 Univerzitná knižnica v Bratislave - Gothaisches almanach der Gräflichen Häuser 1835, familia Abensperg-Traun; taktiež MV SR, ŠA v Nitre, fond DT, sign. 4 B - Cassa Hauptbuch bei Hoch Gräflich Traunischer Glasfabrik zu Tavarnok, 1823-1825.
- 10 MV SR, ŠA v Nitre, Inventár fondu Dominium Tovarníky z roku 1962; taktiež kúpnopredajná zmluva z 10. októbra 1835 a ocenenie majetku provizorom Pavlom Bukovinským.
- 11 Tamže: Berechnung von Empfangenen Glass aus der Zlattniker Glass-Hütten der Löblicher Herrschaft Grosz Tapolcsány 1818-1822; taktiež účty za dodávky dreva a ostatných surovín, osobitne zmluvy na dovoz kameňa, účty za rozličný tovar, výkaz prác majstrov remeselníkov, materielové a účtovné knihy i skladové knihy s účtami z Pešti.
- 12 Schematismus clerici archi-diecesis strigoniensis ad annum MDCCCXXVI.
- 13 Murgašová, I.: Z histórie sklární v Inoveckom pohorí, In.: Zborník SNM, ročník LIX, 1965, č. 5, str. 85.
- 14 MV SR, ŠA v Nitre, pobočka Topolčany, fond Okresný súd Topolčany - pozemnoknižná mapa z r. 1857.
- 15 MV SR, ŠA v Nitre, fond Okresný súd Topolčany - občianske veci nesorové - pozemnoknižná zápisnica č. 734 zo dňa 20.I.1868 cituje text prenájomnej zmluvy na hutu (Glashütte Jozef Zahn & Comp.) z 27.IV.1865 i nájomné podmienky.
- 16 MV SR, ŠA v Nitre, pobočka Topolčany, fond Okresný úrad Bánovce nad Bebravou - Lesný hospodársky plán poľesia Kulháň v kat. úz. Zlatník z r. 1940 - kapitola: História ťažby dreva, odbytové možnosti a doterajšie hospodárenie, str. 15-16; taktiež Bárta, J.: Náčrt k dejinám sklárstvá na Slovensku, Sklárské rozhledy, ročník XXII, 1947, str. 11, neudáva však pramene.
- 17 Bakošová J., Pišútová, I.: Katalóg slovenských sklární (I. časť), In.: Zborník SNM, ročník LXXI, 1977, č. 17, str. 242 a Katalóg slovenských sklární (II. časť), In.: Zborník SNM, ročník LXXII, 1978, č. 18, str. 162 - sklárne Nová Lehota a Zlatno.
- 18 MV SR, ŠA v Nitre, fond Okresný súd Topolčany - obč. veci nesorové, pozemnoknižná zápisnica č. 10004 zo dňa 18.IX.1873 - obnovenie prenájomnej zmluvy na sklárň a nová zmluva uzavretá vo Viedni zo 16.IX.1873.
- 19 Tamže - fond OS-T, duplikát džobného úpisu z 2.X.1869.
- 20 MV SR, ŠA v Nitre, pobočka Topolčany, fond Okresný súd Topolčany, obec Zlatníky - pozemnoknižná vložka č. 321 z roku 1898, str. 3 a 4. Kópia katastrálnej komasačnej mapy z roku 1892 a vojenská topografická mapa z r. 1885.
- 21 Horňák, R.: Trenčianska Turná (1269-1994), monografia obce, I. časť, str. 33.
- 22 MV SR, ŠA v Nitre, fond ŽN - Okres Bodok, sčítanie ľudu 1869, Zlatníky + Kulháň.
- 23 Tamže, fond DT, sign. 6, torzo nájomnej zmluvy na nevýrobné priestory.
- 24 Informácia od dcéry poľského p. Márie Ducej, tiež od Františka Paluša z Prašic prevzatá od "Habačeny" zo Zlatník; pozri ešte aj Nemečky - monografia obce (1403-2003), zostavil V. Lemeš, str. 31.
- 25 Spomienky starších obyvateľov osady - Alojza Aschengeschwantnera, Jána Čakajdu (neb.) a i.